

Ostře sledované vlaky

Bohumil Hrabal

Kontext

- česká literatura
- 2. polovina 20. století

Oficiálně vydávané do 1968

- komunistům nevadily / byly prokomunistické
- Jan Drda - Němá barikáda
- Václav Řezáč - Černé světlo
- Julius Fučík - Reportáže psané na oprátce
- Jan Otčenášek - Občan Brych
  - naboural schematickou vlnu

Oficiálně vydávané po 1968

- Ladislav Fuks - Spalovač mrtvol, Pan Theodor Mundstock
- Ota Pavel - Smrt krásných srnců
- Bohumil Hrabal - Obsluhoval jsem anglického krále, Ostře sledované vlaky
- Václav Kaplický - Kladivo na čarodějnice
- Vladimír Körner - Adelheid, Údolí včel
- Vladimír Páral - Katapult, Milenci a vrazi
- Jarmila Loukotková - Navzdory básník zpívá

Samizdat a exil

- samizdat z   nebo
- Milan Kundera - Nesnesitelná lehkost bytí, Žert, Směšné lásky
- Josef Škvorecký - Zbabělci, Tankový prapor, Prima sezóna (postava Dan-nyho Smiřického)
- Ladislav Mňačko - Jak chutná noc
- Ludvík Vaculík - Dva tisíce slov
- Artur G. London - Doznání (proces se Slánským)
- Pavel Tigrid - Svědectví

Autor

- Nymburk, otec ředitel pivovar
- všechny možný zaměstnání
- pábitelé
- smrt náhoda / sebevražda
- většina děl nemá souvislý děj
- perlička na dně - v každém je kus dobra
- chrlení
- erotika, černý humor
- žil v Nymburku, jeho otec ředitelem pivovaru, vystudoval právnickou fakultu UK
- vystřídal pestrou mozaiku zaměstnání - výpravčí, dělník v kladenských ocelárnách, balič starého papíru => inspirace pro psaní, velká autobiografičnost
- zemřel nešťastnou náhodou/sebevražda?
- osobité vidění světa (posedlost životem) - poetika (s láskou, porozuměním, pochopením, ve všedním životě krása)
- většina děl je bezsýžetová (=nemají souvislý děj) kromě 2
- texty jsou plynulým tokem jednotlivých, zdánlivě nesouvisejících příběhů - metoda koláže nebo automatického záznamu (vliv surrealismu a dadaismu)
- kontrasty (krása a ošklivost)
- zájem o lidi z periferie
- erotika, černý humor a groteskní scény
- výborný postřeh, vztah k zemi bez patetičnosti
- hovorový, trefný a někdy drsný jazyk, vyhýbá se přesnější a podrobnější psychologické próze
- mnohé knihy vyšly nejprve v exilu a až poté u nás
- musel se rozhodnout zda knihu vydat nebo lpět na původním textu a knihu nevydat vůbec
- další díla:
- Perlička na dně – soubor povídek
- Pábitelé

- Taneční hodiny pro starší a pokročilé – celý text je jedna dlouhá věta, ovlivněn moderní prózou vrcholné období – 70. léta:
- tzv. nymburská trilogie = Městečko u vody = Městečko, kde se zastavil čas:
- Postřižiny, Krasosmutnění, Harlekýnovy milióny
- spojující postavou je strýc Pepin, který přijel na 14 dní a zůstal několik let
- vypravěčkou je Hrabalova maminka – paní sládková
- Obsluhoval jsem anglického krále – hlavní hrdina Jan Dítě je malého věku, vnucuje se do vyšších vrstev
- Slavnosti sněženek – soubor povídek o obyvatelích chatové oblasti Kersko
- Příliš hlučná samota – monolog baliče sběrového papíru Haňti, vzděláván proti své vůli
- téměř všechna díla zfilmoval Menzel (za Vlaky Oscar - nejlepší cizojazyčný film) knihy přeloženy do 28 jazyků
- přijetí: někteří milovali, ale mnozí konzervativci vyčítali knize vulgaritu, obscénnost a sexuální motivy

Kniha

Obecně

- metoda koláže (srovnání se s psychickým traumatem a atentát na muniční vlak)
- autobiografické rysy (zaměstnání)
- postavy poznáváme na základě jejich jednání, nikoli explicitní psychologie
- Válka -> není líčena bezprostředně, spíše se o ní dozvídáme zprostředkovaně, do osudů zasáhne až nakonec
- Surrealismus -> například obrazy mrtvých koní, některá vyprávění postav
- Erotika, falické symboly -> samotný intimní problém, krmení husy, scéna z ateliéru
- Humor -> název ateliéru „Za 5 minut hotové“, milostné scény
- Motiv sebevraždy -> pro Hrabala fascinující téma, předobrazem novely je především existenciální povídka Kain (1949) – zde vliv Kafky, Goetha apod.
- Pábitelské povahy (například výpravčí Hubička)
- Jména postav jsou symbolická (Hrma, Hubička, Svatá, Viktoria Freie)
- Postavy => obyčejní lidé
- Kontrasty -> intimní vztah x drsné obrazy, krutost x něha, láska x válka,

- hrabalovské nazírání na svět, s láskou, pochopením, určitě s porozuměním, mistrovská schopnost najít ve všedním životě krásu, dramatickosti apod.
- Text působí jako celek přirozeně, spontánně
- jazyk: hovorový, je protkán místy obrazným pojmenováním (drsnost metafor), typický Hrabal – expresivita, drsné obrazy v poetických chvílích, dlouhá souvětí, vulgarita ve vypjatých scénách

Literární žánr

- novela

Literární druh

- próza, epika

Časoprostor

- železniční stanice, rok 1945

Kompozice

- chronologicky

Téma

- kritika fašismu a války

Motiv

- sebevražda
- poetika
- železniční prostředí
- erotika
- intimní problémy
- vztah k zemi
- krmení husy
- pábitelství

vypravěč / lyrický subjekt

- ich-forma (hl. postava)

vyprávěcí způsoby

- monology

typy promluv

- dialogy, přímá i nepřímá řeč

Postavy

Miloš Hrma

- 22letý začínající výpravčí
- čestný a spravedlivý
- bojuje s pocitem, že není “opravdový chlap”

výpravčí Hubička

- má velmi rád ženy
- nebojácny, chytrý
- nemá rád Němce

přednosta stanice

- ctižádostivý
- má rád své holuby
- ve své podstatě je hodný

výpravčí Máša

- chodila s Milošem

Zdenička Svata

- telegrafistka, které pan Hubička orazítkuje zadnici

partyzáanka Viktoria Freie

- dodá Hubičkovi bombu a zbavuje ho jeho “problému”, poté odjíždí do Kerska

Děj

Miloš se po třech měsících vrací zpět do práce (pracuje na železniční stanici Kostomlaty a je elémem dopravy - začátečník). Přitom vzpomíná na svou rodinu a svůj dosavadní život. Dříve bydleli za městem, ale přestěhovali se do města, cítí se tam sklíčeně, pozorovaně. Jeho tatínek byl od 48 let v penzi, byl strojvedoucím od svých 20 let a když měl vyslouženo a byl v penzi, všichni ho za to nenáviděli (záviděli mu). Jeho dědeček byl hypnotizér v cirkusech. Vzдорoval Němcům tak, že se postavil před tanky a pokusil se je zhypnotizovat. Němci ho přejeli a skřípli mu hlavu mezi pásy tanku. A jeho pradědeček bral od 18 let rentu, zlatku denně. Byl vojenským tamborem, kterého zranili studenti, dostal kamenem do kolena a za to dostával rentu. Smál se ostatním pracujícím a ti ho jednou zbili tak, že umřel. Mezitím Miloš poodhaluje svůj život a co prožil. Vzpomíná jak “zvadl”, když leželi s Mášou pod plachtou a jak si pak podřezal

žíly. Mezitím se dozvídá, že výpravčí Hubička orazítkoval zadek Zdeničce Svaté. Nejdříve jím opovrhne (tak jako všichni ostatní), poté ale mění názor a ostatní mu dokonce závidí (sami by chtěli něco takového udělat, ale nemají na to dostatek odvahy). Miloš se zatím stále trápí se svým pocitem, že není “chlap”. Hledá pomoc (ptá se i zkušeného Hubičky). Trápí se kvůli svému problému s erekcí (v knize použit latinský výraz *ejaculatio praecox*). Kvůli tomu si podřezal žíly. Hlavní částí knihy je, že Hubička navrhne Milošovi, že vyhodí ostře sledovaný vlak (vlak s municí na cestě do Německa). Řekne o tom Milošovi, ten s tím souhlasí a nakonec to i sám provede. Výbušninu mu přiváží Viktoria Freie k zlikvidování vlaků a zároveň likviduje i Milošův problém s panictvím a erekcí. Příběh končí tak, že Miloš a německý voják leží na zemi a umírají (vzájemně se postřelili). V tu chvíli si Miloš uvědomil, jak je válka zbytečná a že tu teď oba i zbytečně zemřou. A ještě než Miloš umírá, slyší, jak vlak vybuchne.

Ukázka

- konec

Vystřelil jsem a současně vystřelili i kdosi z té budky a na zem padla baterka a svítila v štěrkovém loži a z budky vlaku kdosi padl k ní a skulil se do příkopu. A já jsem pocítil bolest v rameni a z ruky mi vypadl revolver a po hlavě jsem padal, ale zachytil jsem se za plášť o kramlí, v semaforu zarachotilo a zelená se proměnila v červenou a rameno padlo do vodorovné polohy a já jsem visel hlavou dolů a slyšel, jak se můj plášť trhá, z kapes mi vypadly klíče a drobné mince a padaly mi podle hučících uší, viděl jsem, jak se vlak vzdaluje, jak se celý natočil do zatáčky, ukázal mi sebe sama vzhůru koly, jako by jel po stropu noci, červené svítilny na jeho konci se vzdalovaly, viděl jsem u semaforu v příkopu vojáka, jak se stočil do klubíčka, padal na něho sníh a on ztratil čepici, měl lysou hlavu, a kabát se mi zvolna trhal, cítil jsem, jak mi zpod košile teče po krku na hlavu krev, a plášť se dotrhl a já padal stěmhlav do černého, olejem a párou prosáklého štěrkového lože. Padl jsem na ruce a hrany ostrého kamene mi prorazily dlaně. Potom jsem se skulil do příkopu, hned vedle toho německého vojáka, který ležel na boku a začal pochodovat na místě, pořád jako by kráčel, těžkýma botama vyhrabával sníh až na zmrzlou hlínu a dím a držel se za břicho a naříkal. Nastavil jsem před ústa dlaně, a když jsem odkášal, vyplivoval jsem krev. Ten německý voják mi prostřelil plíce a já jsem asi břícho. Ted' jsem si uvědomil, proč pan výpravčí Hubička celý večer odprskával, odplivoval. Jako by dopředu viděl tenhle můj konec, protože pan výpravčí Hubička nikdy z ničeho strach neměl, ono to asi bylo silnější než on, všechno jako by se napřed stalo, než se to stalo . . . díval jsem se do nebe, odkud se sypal sníh, potom jsem se převrátil a vyškrábal se až k tomu vojákově, který začal naříkat a opakoval pořád jedno slovo.

„Mutti, Mutti, Mutti!“ volal a já jsem se na něho díval, chrmlal jsem krev a věděl jsem, že tenhle voják nevolá svou matku, ale matku svých dětí, protože už byl plešatý, když jsem se nad ním nakláněl, viděl jsem, že se tak podobá panu výpravčímu Hubičkovi, až jsem se polekal. A potom si pořád tiskl ruce na břicho a pořád jako by chtěl odejít od toho svého postřeleného těla, pořád pochodoval na místě a podrážkou těžkých bot drásal sníh na promrzlou hlínu.

Rozpřáhl jsem ruce a lehl si na záda, koutkem úst mi tekla krev a hrud' jsem měl plnou ohně. A najednou jsem uviděl to, co asi pořád viděl pan výpravčí Hubička, že jsem ztracený, že mohu jediné čekat, až ten vlak vyletí do povětří, že kdyby nic jiného, tedy jen tohle mi v téhle situaci musí stačit, protože nic mne nemůže čekat než smrt, buďto umru na ten průstřel, nebo mne najdou a Němci mne pověsí nebo zastřelí, tak jak to mají zvykem, a tak mi přišlo a došlo, že jsem byl určen pro jinou smrt, než o kterou jsem se pokusil tam v Bystřici u Benešova, akorát mne mrzelo, že jsem postřelil do břicha toho Němce, který se pořád držel v tříselech a pořád těma botama kráčel, a já jsem věděl, že mu taky už nikdo nepomůže, protože postřelené břicho je smrtelné, jenže ta smrt, ke které kráčel ten Němec, byla daleko, jako by k ní nemohl takhle nikdy dojít, protože šel na místě a do taktu si opakoval:

„Mutti, Mutti, Mutti . . .“

A ty jeho vojenské boty mi hrabaly v mozku. Překulil jsem se a po loktech jsem se dostal až k těm vojákovým botám, oběma rukama jsem je chtěl zadržet, ale nohy byly tak v pohybu, že se mi vyškubly, jako by to byly páky nějakého stroje. Z kapsy kabátu jsem vytáhl provázek, kterým jsem přivazoval čísla k bicyklům nebo kočárkům, když si je cestující brali s sebou do vlaku na gepek, a utěl jsem si krev a zavázal jsem jeden konec provázku kolem jedné boty, a když se ty nohy mýjely, převázal jsem i druhou botu. Chvilí ty nohy přestaly maširovat, šubaly sebou, ale pak silou stroje přetřhly provázek a zase čáraly po zemi dál, dokonce přidaly do kroku a ten voják hlasitěji volal:

„Mutti! Mutti! Mutti!“

A tím víc mi připomínal, nač jsem nechtěl myslet, na to, jak maminka bude ráno stát za záclonou a bude čekat, ale já už nikdy nevejdu a nezahnu do uličky na náměstí a ona nepohne záclonou na znamení, že mne očekávala a že mne vidí a že je šťastná, protože moje maminka nikdy klidně nespí, když jsem na noční, zrovna tak možná manželka tohohle vojáka od té doby, co on je na frontě, taky neusne, taky stojí někde u záclony a čeká, až kdosi vejde do uličky, nebo zahne k ní a bude to ten, který tady kráčí na místě a volá ji, a jde a jde, ale dopracovává se jediné do smrti. Vyškrábal jsem se k němu a volal jsem mu do ucha: „Ruhe! Ruhe!“

Ale ten voják už věděl svoje a já, jak jsem položil ruku do sněhu, abych se opřel, ucítil jsem studenou hlavěň pušky, kterou jsem vzal, a převalil se na bok. Tak voják ležel a já proti němu. Nasadil jsem pušku tam, kde bývá srdce, spletl jsem si stranu pravou a levou, zjistil jsem to tím, že jsem musel nejdřív jednou, pak druhou rukou zkusit, zda to jde psát, ano, teď jsem nasadil tu pušku na vojákovu srdce, aby už nevolal, aby mi už nešel v hlavě, a stiskl jsem spoušť. Ozvala se rána a dušený ohýnek sežehl uniformu, bylo cítit vůni spálené bavlny a vlny, ale ten voják jen víc volal matku svých dětí, svou manželku, a ještě zrychleněji kráčel na místě, jako by to byly poslední kroky, a pak už jen zahrádka a za tou domek, ve kterém bydlí jeho znejmilejší . . . A přestal padat sníh, vyšel krásný měsíc, po kraji tikaly vteřinové barevné ručičky ve všech vložkách, a na krku toho vojáka se zaleskl bílý stříbrný řetěz a potom na tom řetězku cosi, čeho se ten voják chytit oběma rukama a ještě hlasitěji volal:

„Mutti!! Mutti!!“

A já mu nasadil hlavěň pušky k oku a stiskl spoušť, tak divně jsem při tom ležel. A pak jsem slyšel, jak zmlkl, viděl jsem, jak jeho nohy zvolna a tiše došly, zastavily se, ležel jsem na něm a slyšel, jak do vojáka vniká klid a ticho, jak se všechno zastavuje, jak stroje, když padla. A ze mne crčela krev a třísnil jsem vojákově šaty, vytáhl jsem kapesník a snažil jsem se čistit tu krvavou skvrnu a oddychoval jsem s začal jsem se dusit, ale vši silou jsem se převalil a natáhl jsem ruku a chytil ten řetěz, kterého se držel voják, jehož obličej zklidněl, jen místo pravého oka byla ožehnutá díra jako modrý monokl . . . a utrl jsem ten řetěz, kterého se držel mrtvý, a ve světle měsíce jsem viděl, že to je medailónek, na jehož jedné straně je zelený čtyřlístek a na druhé straně nápis: Bringe Glück. A nepřinesl štěstí ten čtyřlístek ani tomu vojákově, ani mně, taky to byl člověk jako já nebo pan výpravčí Hubička, taky neměl žádné vyznamenání, žádnou hodnost, a přece jsme jeden druhého postřelili a jeden druhého přivedli ke smrti, ač jistě, kdybychom se někde potkali v civilu, možná, že bychom se měli rádi, pohovořili si.

A potom se ozvala detonace. A já, který jsem se ještě před chvílí těšil na ten pohled, ležel jsem vedle německého vojáka dál, natáhl jsem ruku a otevřel jeho tuhnoucí dlaně a dal jsem mu do ní ten zelený čtyřlístek, který přinášá štěstí, zatímco z krajiny vyrůstal do nebe hřibovitý oblak, který neustále roste o vyšší patra a vyšší kouřová mračna, slyšel jsem, jak tlak vzduchu proběhl krajinou a syčel a hvízdal o holé větve stromů a keřů, jak zatřásl v semaforu převodovými řetězy a opřel se o rameno a zatřásl jím, ale já jsem se kuckal a chrčela ze mne krev. Do poslední chvíle, než jsem začal ztrácet z dohledu sebe sama, držel jsem se s tím mrtvým za ruku, a pro jeho neslyšící uši jsem opakoval slova vlakvedoucího té rakety, která přivezla ty zbědované Němce od Drážďan:

„Měli jste sedět doma, na prdeli . . .“

***

(ukázka z novely)

Figure 1: ukázka
7